

DR. BRASSAI SÁMUEL ÉLETE

A MAGYAR UNITÁRIUS
EGYHÁZI KÉPVISELŐ TANÁCS
MEGBÍZÁSÁBÓL

IRTA

DR. BOROS GYÖRGY

1927

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
CLUJ—KOLOZSVÁR

Dr. Boros György: Dr. Brassai Sámuel élete.

P. Tassan

DR. BRASSAI SÁMUEL ÉLETE

A MAGYAR UNITÁRIUS
EGYHÁZI KÉPVISELŐ TANÁCS
MEGBÍZÁSÁBÓL

IRTA

DR. BOROS GYÖRGY

Sámuel Zoltán,

1927

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET RÉSZVÉNYTÁRSASÁG
CLUJ—KOLOZSVÁR

ELŐSZÓ

1897-ben, midőn Dr. Brassai Sámuel meghalt, a magyar unitárius egyház Tanácsa megbízott, hogy életrajzát, fő tekintettel tanári működésére, megírjam. Az előkészülethez azonnal hozzá fogtam. Az ország legtávolabbi részeire kiterjedő levelezést kezdtem, mert Brassai hátramaradt iratai között önéletrajza nem volt, sőt a család származására és élete főbb mozzanataira is, csak hosszú utánjárással szerezhettem néhány adatot. Fiatal korának legszebb 12 esztendeje, melyet erdélyi főúri családoknál töltött, jórészt homályban maradt, mert nemcsak a családfők, hanem tanítványai is már régen elhunytak.

A tanárit megelőzte az írói munkásság, s ez oly gyorsan tágult, hogy nem lehetett kibontakozni belőle. Az író és tanító Brassai szakadatlanul együtt haladott. Az unitárius iskola köre soha sem nyújtott elég tágas teret hatalmas munkaerejének. Ezek és sok hasonló ok és körülmény arra indítottak, hogy rendkívül hosszú és csodálatosan sok oldalú munkásságát, lehetőségig öleljem föl annál is inkább, mivel 20 évre terjedő szoros összeköttetésem a néhai nagy férfiúval, olyan értékes adatokhoz juttatott, melyek nélkül életraja nem lett volna teljes. Ez a szó (teljes) megdöbbent, mert hiszen Brassairól teljes és kimerítő életrajzot adni még gondolatnak is merész.

Nagyon hosszú kutatásom és tanulmányozásom következtése lett, hogy a kijelölt időre a munka nem készült el s a tervezettnél 3, sőt 4-szer terjedelmesebbre nyúlt. Így már legalább némi teljességet el értünk, de valamint a munka közben, úgy most is, bizonyos szent félelem környékez, hogy vajjon nem vétettem-e a határtalan nagyságú és tüneményes tehetségű, rendkívüli ember ellen megbocsáthatatlanul. Annyi bizonyos, hogy lépéseimet mindig a bámúló tisztelet és a hódoló szeretet vezette.

A kézirat a háború kitörésekor (1914) készen volt, de

Brassai közönsége széteszlott, a termelő munka és a vállalkozási kedv megszakadt. A kiadás késett, de most már, bármily áron is kibocsátom halálának 30-ik fordulójára.

Egyéniségét és életkorát jellemző képekről is gondoskodtam, s bármennyire igyekeztem összetömöríteni, a könyv mégis jóval túl terjedt az előfizetési felhívásban hirdetett 20 íven. Gondolom, hogy az előfizetők nem tesznek kifogást a terjedelem miatt.

E helyen hálás köszönetet mondok mind azoknak, akik kérésemre szivesek voltak adatokkal és felvilágosítással segítségemre jöni, hogy a nagy feladatnak némileg megfelelhessék. Mély hálát mondok a magyar unitárius Egyház Képviselő Tanácsának a megbízásért.

A kéziratban maradott részeket egy későbbi, szerencsésebb kiadás, még fölhasználhatja. Bár minél hamarább sor kerülne rá!

Indulj el nagy Mester, Te Praeceptor Hungariae! Folytasd tovább nagy munkádat, melyért hálás lesz a Te szellemed vezérlete alatt haladó magyar nemzet. Te koroddal haladtál, a jövő Veled fog haladni mindig műveledő és nemesedő fajodban, melyért élned oly szép és dicső volt.

BOROS GYÖRGY

Fejezetek

	Oldal
Előszó	5—6
A család	9—36
Születése, gyermek- és ifjúkora	37—54
Nevelő	55—59
Író és Szerkesztő	60—80
Középiskolai tanár	81—144
Nemzetőr és bujdosó	145—161
Pesti tanár és műkritikus	162—177
Botánikus	178—188
Újból tanár Kolozsvárt	189—197
Iskolai felügyelő gondnok	198—202
Az Erdélyi múzeumban	203—211
Egyetemi tanár	212—228
Akadémiai Tag	229—242
A magyar nyelv ellenőre	243—260
Vallása és filozófiája	261—290
Egyén és társadalmi ember	291—338
Betegsége	339—345
Száz éve és halála	346—358
Emléke	359—367
Összefoglalás	368—372

Képek és sajátkezü levelei

										Oldal
Brassai öregkori képe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Atyja jellemzése	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36
Brassai szülőháza	—	—	—	—	—	—	—	—	—	40
Bölöni Farkas Sándor	—	—	—	—	—	—	—	—	—	73
Ifjúkori képe	—	—	—	—	—	—	—	—	—	85
Brassai és Gegenbauer	—	—	—	—	—	—	—	—	—	175
Az Erdélyi múzeum épülete	—	—	—	—	—	—	—	—	—	203
A múzeumkert	—	—	—	—	—	—	—	—	—	205
Válasz B. Gy. szerkesztő társához	—	—	—	—	—	—	—	—	—	246
Brassai a napállást vizsgálja	—	—	—	—	—	—	—	—	—	301
Brassai síremléke	—	—	—	—	—	—	—	—	—	361